

نگاهی به هنر نازک‌کاری چوب در سنندج از دوره قاجار تا امروز

محمد ابراهیم زارعی^۱

دانشیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه بوعلی سینای همدان

(از ص ۳۳ تا ص ۵۲)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۷/۹؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۲/۹/۱۶

چکیده

نازک‌کاری از جمله هنرهایی است که وسایل کاربردی و هنری از چوب‌های خوش نقش و رنگ با ظرافت و دقت بالا ساخته می‌شود. شواهد و مدارک نشان می‌دهد که از دوره صفوی هنر اُرسی‌سازی و به تبع آن هنر نازک‌کاری در شهر سنندج گسترش یافته است. فعالیت اُرسی‌سازی اکنون به دلایل متعدد، از جمله کمبود استادکار و هزینه‌های بالا، رونق ندارد، اما هنر نازک‌کاری هنوز پررونق است. هر چند که آثار نازک‌کاری دوره صفوی در سنندج تاکنون یافت نشده، ولی آثار هنر نازک‌کاری مربوط به دوره قاجار باقیمانده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اوج و رونق هنر نازک‌کاری سنندج از اواسط دوره قاجار به بعد بوده است. به نظر می‌رسد که هنرمندان عرصه نازک‌کاری سنندجی بر اساس اسلوب و روش هنرهای چوبی سایر نقاط ایران کار را آغاز نموده، ولی به تدریج با توجه به شرایط اقلیمی، گذشت زمان و تقاضای شیوه‌ای خاص را پدید آورده‌اند؛ زمینه‌ی مناسب برای رشد و توسعه از یک سو و تلاش هنرمندان از سوی دیگر هم موجب پایداری و گسترش این هنر گردیده است. این مقاله درباره پیشینه هنرهای چوبی، روش تهیه چوب و استخراج ریشه‌ی گردو، هنر نازک‌کاری، ابزارهای نازک‌کاری، مراحل رنگ‌کاری با لاک و الکل و هنرمندان نازک‌کار است.

واژه‌های کلیدی: هنر نازک‌کاری چوب، سنندج، دوره قاجار، خانواده نعمتیان.

mohamadezarei@yahoo.com

۱. رایانامه نویسنده مسئول:

این نوشته را خاضعانه به روان پاک زنده‌یاد استاد علی‌اکبر بهزادیان، که عمری پربار را برای اعتلای هنر نازک‌کاری صرف نمودند، پیشکش می‌نمایم. قدردان استاد عبدالحمید نعمتیان، فرزند استاد مجید نعمتیان، به خاطر آگاهی‌های ارزشمندی که در اختیارم نهادند هستیم. از آقای اقبال عزیزی، مسئول وقت خانه کرد، به خاطر عکاسی از آثار استاد بهزادیان تشکر می‌نمایم.

مقدمه

هنرهای چوبی نامی است که اخیراً برای آثاری که با چوب ساخته می‌شود، به کار می‌برند. یکی از حرفه‌های مهم در شهرهای ایرانی حرفه نجاری بوده است. نجاران در فعالیت‌های وابسته به هنر معماری نقش بسزایی داشته‌اند. در شهر سنندج فعالیت‌های عمده‌ای در پیوند با هنرهای چوبی وابسته به ساختمان‌سازی از اواسط دوره صفوی آغاز شده است. در هر یک از این عرصه‌ها براساس طراحی و نیازهای ساختمان کارهای چوبی مورد استفاده بوده است، و این عامل عمده‌ای در توسعه و گسترش هنرهای چوبی بوده است. از جمله اقدامات آغازین ساخت در و پنجره‌های چوبی و سپس قاب‌بندی سقف و به ویژه آرسی در ساختمان‌های حکومتی (کهندژ) و خانه‌های شهر بوده است. هر چند که هنرمندان هنرهای چوبی شهر سنندج در آغاز از هنرمندان شهرهای اصفهان و کرمان و شیراز متأثر بوده‌اند، و این هم در نتیجه ارتباط با اصفهان، مرکز حکومت، بوده، ولی آثار موجود نشان از آن دارد که به تدریج هنرمندان بومی وارد این عرصه شده‌اند. آثاری که اکنون در ساختمان‌های شهر باقی مانده گواه این مدعاست. نجاران، علاوه بر اینکه در فعالیت‌های ساختمانی شرکت داشتند، به ساخت آثار و اشیایی که جنبه کارکردی و تزیینی داشته روی آورده‌اند. از جمله این‌ها توجه به هنر نازک‌کاری چوب بوده است. هنر نازک‌کاری چوب تفنن نبوده، بلکه علاوه بر که هنری برای خود بوده، منبعی مناسب برای امرار معاش هم بوده است و هنرمندان آن جایگاه و منزلتی ویژه در نزد مردم دارند.

در اینجا دو پرسش پیش روست. پرسش نخست این پژوهش را می‌توان این‌گونه مطرح نمود که آیا می‌توان اوج و رونق هنر نازک‌کاری سنندج را دوره قاجار محسوب نمود؟ پاسخ این پرسش به صورت این فرضیه قابل طرح است که شواهد و مدارک نشان می‌دهد که اوج و رونق هنر نازک‌کاری سنندج از اواسط دوره قاجار به بعد بوده است. پرسش دوم این که، هنرمندان سنندجی تا چه اندازه توانسته‌اند در زمینه هنر نازک‌کاری به اسلوب و روشی خاص دست یابند؟ به نظر می‌رسد که هنرمندان عرصه نازک‌کاری سنندج بر اساس اسلوب و روش هنرهای چوبی سایر نقاط ایران کار را آغاز نموده، ولی به تدریج با توجه به شرایط اقلیمی، گذشت زمان و تقاضای شیوه‌ای خاص را پدید آورده‌اند. بنابراین می‌توان عبارت فوق را به عنوان فرضیه دوم پژوهش مورد توجه قرار داد.

دو هدف عمده مورد نظر این پژوهش است: نخست روند شکل‌گیری و سیر تحولات نازک‌کاری و سبک و شیوه هنر نازک‌کاری چوب در شهر سنندج، دوم شناسایی و معرفی هنرمندان این عرصه و نقش آنها در گسترش و پایداری این هنر از دوره قاجار تا امروز. در این زمینه پژوهشی جامع، هدفمند و کامل انجام نشده است. فقط در برخی منابع، از جمله سیمای میراث فرهنگی کردستان (زارعی، ۱۳۸۱)، آیین سنندج (ایازی، ۱۳۷۱)، گذری بر نازک‌کاری سنندج (محمدی، منتشر نشده)، و برخی از نوشته‌های پراکنده به هنر نازک‌کاری اشاراتی کوتاه شده است. بنابراین، به نظر می‌رسد که این سبک و آثار هنری نیاز به پژوهشی کامل و جداگانه دارد. بخشی از این تحقیق بر بررسی‌های میدانی استوار بوده است.

پیشینه هنرهای چوبی

استان کردستان از نظر منابع چوب و به‌ویژه پوشش جنگلی دومین منطقه کشور پس از منطقه شمال است. پوشش جنگلی مناسب موجب گردیده که در مقاطع و ادوار مختلف از چوب استفاده مناسب شود. هرچند که آثار چوبی قدیمی‌تر از دوره صفوی در سنندج تاکنون یافت نشده، اما با توجه به وضعیت مناسب منطقه از لحاظ پوشش گیاهی و به‌ویژه جنگلی، چوب از مصالح بسیار خوب در امر ساختمان‌سازی و سایر امور روزمره و حتی اشیاء و آلات زینتی و کاربردی بوده است.

براساس آثار موجود، یکی از مراکز مهم استفاده از هنرهای چوبی در استان، شهر سنندج (سنه) بوده است. از سال ۱۰۴۶ هـ ق که سنندج به عنوان مرکز استان کردستان انتخاب شد (وقایع‌نگار کردستانی، ۱۳۸۱: ۳۲) و از سوی حکومت صفویه مورد توجه قرار گرفت، هنرمندان بسیاری از اصفهان و شیراز و سایر نقاط به آن آمدند (مردوخ، ۱۳۷۹: ۲۷۳). آثار معماری دوره صفویه در شهر گواه این مدعا است.

تاکنون تحقیقات جامعی در این زمینه صورت نپذیرفته است، ولی استفاده از چوب در معماری سنندج از دوره صفویه تا اوایل دوره پهلوی به لحاظ کارهای ساختمانی گسترده و به تبع آن استفاده از آرسی، بازشوها و قاب‌بندی چوبی و مانند آنها مرسوم بوده است. تعداد زیادی از آرسی‌هایی که در ساختمان‌های قدیمی شهر سنندج باقی مانده، نیاز به پژوهشی جداگانه دارند (زارعی، ۱۳۹۲: ۱۰۹-۱۳۰). اگر چه آثاری از نازک‌کاری دوره صفوی باقی نمانده، ولی احتمالاً در کنار آرسی‌سازی، نازک‌کاری هم در

سنندج مورد توجه بوده است. احتمالاً برخی اُرسی‌سازان پس از اُرسی‌سازی به حرفه نازک‌کاری روی آورده و موجب رونق آن شده‌اند (نعمت‌یان، مصاحبه در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۲۸). آثار و فعالیت‌های موجود نازک‌کاری نشانگر پیشینه‌ی مداوم این هنر در شهر سنندج است. نازک‌کاران سنندجی آثاری را به وجود آورده‌اند که بسیاری از آنها قابلیت نگهداری در موزه‌ها را دارند. وجود آثار متنوع هنر نازک‌کاری و تداوم آن تا امروز در شهر سنندج نشانگر فعالیت چشمگیر در این عرصه از آغاز کار در هنرهای چوبی است. در نمونه کارهای موجود تأکید نازک‌کاران بر نشان دادن ساختار و بافت چوب از طریق صیقل دادن و رنگ‌آمیزی، ساخت اشیاء و آثار ریز و حتی زینتی زنانه با انواع چوب‌ها بوده است. بنابراین، این شیوه کار را می‌توان سبکی خاص در هنر نازک‌کاری چوبی سنندج قلمداد نمود. کار این گروه از جامعه هنری نوعی اشتغال با درآمد مناسب هم برای آنان محسوب می‌شده و همین عامل در ترویج و ماندگاری هنر نازک‌کاری نقش بسزایی داشته است.

روش تهیه چوب و استخراج ریشه‌های گردو، سنجد و کیکم

یکی از مراحل اصلی و مهم در هنرهای چوبی، روش تهیه چوب و استخراج ریشه برخی از درختان، از جمله ریشه‌های گردو، سنجد و کیکم است. چوب‌های موجود در استان عبارتند از: گردو تیره و روشن در منطقه اورامان، گلابی وحشی، بلوط ایرانی، بلوط، مازو، سنجد، زالزالک، ون، نارون، سقز، کیکم، پسته وحشی، زبان‌گنجشک، بادام جنگلی، بُنه، دیون، شن‌با، پلافور، داماز و افرا. گونه‌های دیگری همانند چنار و سرو و بید و درختان سیب و گلابی اهلی، زردآلو، آلو و کاج هم وجود دارند، ولی بیشترین استفاده از گونه‌های فوق‌الذکر است (نجفی، ۱۳۶۹: ۳۷۸). برای کاربردهای هنری و صنایع دستی از چوب درختانی همانند چنار، نارون، زبان‌گنجشک، افرا، بَنه، گلابی و گردو استفاده می‌شود. این چوب‌ها را معمولاً در ساخت درها، پنجره‌ها، اُرسی‌سازی، کارهای نازک‌کاری و میز و صندلی به کار می‌گرفته‌اند. ریشه درخت کیکم فقط در منطقه غرب و به‌ویژه در نواحی پیرامون سنندج به دست می‌آید. در شهر سنندج معمولاً چوب‌هایی برای نازک‌کاری به کار برده می‌شود که در نقاط دیگر ایران هم استفاده می‌شود، با این تفاوت که در ساخت اشیایی همچون تخته‌نرد و جعبه زیورآلات و جواهرات از ریشه درخت سنجد و گردو، که به اصطلاح آنها را گِره گردو یا سنجد می‌نامند، استفاده

می‌شود. گره‌ها دارای نقش‌ها و موج‌های طبیعی هستند که در سایر بخش‌های چوب، به‌ویژه تنه، دیده نمی‌شود. بنابراین، با توجه به استفاده از این بخش چوب در نازک‌کاری، می‌توان آن را جزو ویژگی‌های هنرهای چوبی شهر سنندج محسوب نمود.

یکی از چوب‌های بادوام در نازک‌کاری سنندج چوب گردو است. درخت گردو پوستی نسبتاً ضخیم به رنگ خاکستری روشن دارد. درون آن قهوه‌ای رنگ است، مایل به سبز تیره با گره و نقش و نگارهای زیبا و مواج. البته این ویژگی بستگی به محیط رویش این درخت نیز دارد. چنانچه گردو باغی باشد و آب زیاد مصرف کند، رنگ چوب روشن‌تر و نقش و نگارهایش کمتر است، ولی برخلاف آن درخت جنگلی به دلیل طبیعی بودن محل رویش آن دارای الیاف فشرده و رنگی قهوه‌ای تیره‌تر است (نجفی، ۱۳۶۹، ۷۳؛ ش ۱). چوب گردو به اصطلاح نجاران خوش‌الیاف و خوش‌کار است و به آسانی ورق می‌شود و قابلیت خوبی برای تراش و رنده شدن دارد و همچنین از خاصیت رنگ‌پذیری بالایی برخوردار است که در تمام امور صنایع چوبی همچون اُرسی‌ها، درها و پنجره‌ها، نازک‌کاری، منبت، معرق، خراطی و گره‌چینی استفاده می‌شود (ش ۱، ۲).



ش ۱. گره ریشه درخت گردو، از مجموعه آثار استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج (عزیزی، ۱۳۸۵).
ش ۲. ریشه درخت گردو برش‌خورده از فعالیت‌های استاد عبدالحمید نعمتیان (زارعی، ۱۳۹۰).

از دیگر چوب‌های مورد استفاده در هنر نازک‌کاری چوب کیگم است. این چوب بافتی زردگونه و کم‌رنگ دارد که در بافت آن، دانه‌هایی قهوه‌ای وجود دارد. این عامل موجب جلب توجه نازک‌کاران شده است. این چوب به‌تنهایی و در بیشتر مواقع به صورت ترکیبی با چوب گردو در ساخت آثار نازک‌کاری استفاده می‌شود. ریشه درخت سنجد نیز از نمونه‌های مورد استفاده در نازک‌کاری است. ریشه این درخت همچون ریشه درخت گردو خوش‌الیاف و پر نقش و نگار است (ش ۳، ۴).



ش ۳. گره ریشه درخت کیگم از مجموعه آثار استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج (عزیزی، ۱۳۸۵).
ش ۴. گره سفید ریشه درخت سنجد که توسط استاد نعمتیان خشک شده است (زارعی، ۱۳۹۰).

یکی از کارهایی که در نازک‌کاری شهر سنندج مرسوم بوده، استفاده از چوب‌های قدیمی و مستعمل است. از قطعات درها و تیرهای چوبی قدیمی در بناهای تاریخی تخریب شده دوباره استفاده می‌شده است. این کار از گذشته مرسوم بوده است.

هنر نازک‌کاری

همان طوری که از نام نازک‌کاری برمی‌آید، منظور ساخت وسایل کاربردی و هنری از چوب‌های خوش نقش و رنگ با ظرافت و دقت بالاست. در این کار چوب را بر اساس طرح و نقش مورد نظر روکش می‌کنند و با این شیوه محصولات ظریف و نازک چوبی در نهایت دقت و زیبایی تولید می‌شود (سید صدر، ۱۳۸۶: ۴۲۲). هر چند که آثار هنری چوبی در سنندج به نظر برخی هنرمندان نازک‌کار در دو گروه عمده کاربردی و تزئینی تولید می‌شده است (بهزادیان، مصاحبه در تاریخ، ۱۳۸۲/۶/۱۵)، ولی به نظر می‌رسد که هر دو گروه در زندگی مردم کاربرد داشته‌اند. آثار چوبی که در این دو گروه تولید شده عبارتند از: نازک‌کاری، اُرسی‌سازی، قاب‌سازی و خراطی که هر یک به نوعی در زندگی مردم کارکرد داشته است.

هر چند که سابقه تاریخی نازک‌کاری کردستان به‌روشنی مشخص نیست، آثار هنری همچون تخته‌نرها و قلمدان‌های موجود هنرمندانی که در این زمینه فعالیت دارند، نشانگر تداوم و سابقه این هنر حداقل از دوره قاجار تا امروز است. حداقل قدمت نازک‌کاری کردستان به یکصد و هشتاد سال پیش می‌رسد که استاد نعمت‌الله، جد خاندان نعمتیان، فن کار روی چوب را پایه‌گذاری کرده است (محمدی، ۱۳۷۷: ۶). تا یک سده پیش، از میان نجاران ورزیده هنرمندترین آنها اقدام به ابداع آثار بدیع و ظریف چوبی می‌نمودند. سپس به سبب رویکرد اکثر بزرگان محلی و توجه گروهی مردم، نازک‌کاری هم به عنوان حرفه‌ای مستقل از نجاری موجودیت یافت. هرچند که نازک‌کاران در آغاز به کنده‌کاری و منبت‌کاری روی در و پنجره‌ها و اُرسی‌های عمارات می‌پرداختند، ولی بعدها گسترش یافت و در خدمت مساجد، خانقاه‌ها و سرانجام عامه مردم درآمد.

آثار نازک‌کاری که از گذشته تا امروز ساخته می‌شوند عبارتند از: تخته‌نرد، قلمدان، رحل قرآن، جاسیگاری، قوطی سیگار، عصای دستی، تخته شطرنج، قاشق، کاسه، بشقاب، جعبه آرایش، کیف زنانه، جعبه جواهر، قاب عینک، زیورآلات زنانه در رنگ‌های روشن و تیره برای استفاده در شب و روز (ش ۵ تا ۱۳).



ش ۵. قلمدان، اثر استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج، دوره معاصر (عزیزی، ۱۳۸۵)



ش ۶. جعبه‌های قرآن، اثر استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج، دوره معاصر (عزیزی، ۱۳۸۵).

ش ۷. جعبه با تقویم بیست‌ساله با چوب کیکم و گردو، اثر استاد بهزادیان، خانه کرد سنندج (عزیزی، ۱۳۸۵).



ش ۸. جعبه جواهرات و نمونه‌هایی از آثار حلقه‌های انگشتری، زنجیر و ... با چوب کیکم و گردو (عزیزی، ۱۳۸۵).

ش ۹. کیف و قلمدان از آثار استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج، دوره معاصر (عزیزی، ۱۳۸۵).



ش ۱۰. کیف زنانه از ترکیب چوب گردو و کیکم، اثر استاد بهزادیان خانه کرد سنندج، دوره معاصر (عزیزی، ۱۳۸۵).

ش ۱۱. جعبه چندکاره و انواع قلمدان، اثر استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج، دوره معاصر (عزیزی، ۱۳۸۵).



ش ۱۲. استاد عبدالحمید نعمتیان در حال ساخت تخته نرد از گره چوب گردو پیش از پرداخت نهایی (زارعی، ۱۳۹۰).

ش ۱۳. میز تاشو شطرنج و تخته نرد از گره ریشه درخت گردو، اثر استاد بهزادیان (عزیزی، ۱۳۸۵).

آثار نازک‌کاری چوبی سنندج عمدتاً به دو روش ساخته می‌شود. یک روش طوری است که قطعات نازک و ریز چوب با رنگ‌های متفاوت بریده شده، با اره نمودن و

لایه لایه کردن چنان در کنار یکدیگر بر روی یک قطعه جفت و نصب می‌شوند که گویی از قطعه‌های یکپارچه ساخته شده‌است. سپس این قطعات را در کنار هم رنگ‌آمیزی می‌کنند. این روش از جهاتی با روش معرق چوب قابل مقایسه است؛ لذا قطعات شبیه به معرق در آثار نازک‌کاری سنج‌ج به عنوان حاشیه‌ها و نوشتارها و تزئین استفاده می‌شود. روش دوم استفاده از یک نوع چوب، عمدتاً گردو، برای ساخت اشیاء است. در این روش اشیاء چوبی از طریق برش و سپس صیقل‌کاری مهیا می‌شوند، همچون ساخت کاسه و بشقاب، کیف، جعبه‌های آرایش و جواهرات. دو ویژگی دیگر نازک‌کاری این است که، اول در ساخت برخی اشیاء از گره چوب‌های مختلف از سنجد و به‌ویژه درخت گردو استفاده می‌شود (زارعی، ۱۳۸۱: ۷۸) و دوم اینکه برای نمایش نقش و بافت طبیعی چوب را در حد بسیار بالایی صیقل می‌دهند و در این وضعیت، نمایی خیالی از اشکال پیچیده و درهم با رنگ‌های همخوانده و همانند به نمایش می‌آید.

در نازک‌کاری از چوب‌هایی با رنگ روشن و سفید امرود و گلابی وحشی در کنار تیرگی گره‌های گردو استفاده می‌شود. رنگ‌های تیره - روشن چوب‌ها با توجه به پرداخت ظریف و جلاکاری در نازک‌کاری تضاد چشمگیری را ایجاد می‌کند. ساخت وسایل نازک‌کاری با توجه به ابعاد به دو صورت انجام می‌پذیرد: الف) نازک‌کاری اشیاء چوبی با ابعاد بزرگ. ب) نازک‌کاری اشیاء چوبی با ابعاد کوچک. منظور از اشیاء چوبی با ابعاد بزرگ اشیائی است همچون میز و جعبه‌های لوازم آرایش، جعبه‌های شطرنج و تخته نرد. ویژگی فنی ساخت این نوع وسایل و تفاوت آنها با وسایل کوچک‌تر در این است که آغاز سازه، یعنی اسکلت و شاسی زیرکار آنها، از چوب‌های چنار و بید که برای روکار مناسب نیستند ساخته می‌شود؛ سپس روی آنها با چوب‌های خوش نقش و طرح همچون گره گردو یا گره سنجد و گلابی تزئین می‌کنند. هرچه زیرکار یا سازه قطعات از نظر استحکام و ساخت در برابر تغییر شکل مقاوم‌تر باشد، کار تمام‌شده نازک‌کاری از مرغوبیت بالاتری برخوردار است. برای این منظور استادان باسلیقه معمولاً چوب‌های زیرکار را از چوب چنار کهنه انتخاب می‌کنند، معمولاً از چوب‌های بناهای قدیمی که عمر آنها بیش یکصد سال نیز می‌رسد و تمام رطوبت خود را در اثر گذشت زمان از دست داده و کاملاً خشک هستند و احتمال تاب‌خوردگی و ترک برداشتن در آنها از یک درصد کمتر است (بهزادیان، مصاحبه در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۱۵). ولی نازک‌کاری اشیاء چوبی با ابعاد کوچک نیازی به زیرساخت و سازه ندارند و مستقیماً قطعات مجزای هر وسیله با چوب

اصلی ساخته و به هم متصل می‌شود. معمولاً ساخت انواع قلمدان‌ها و قوطی‌های سیگار و کبریت، چوب‌سیگاری، قاشق، بشقاب، زیورآلات زنانه، کاسه از این نمونه‌ها هستند (ش ۱۴).



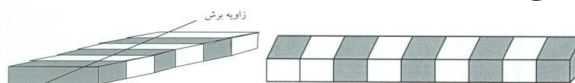
ش ۱۴. کاسه و بشقاب از چوب گردو با وزن ۷۰ گرم، ساخته استاد بهزادیان.

ایجاد طرح و تزئینات در حاشیه یا متن اصلی کارهای نازک‌کاری از ویژگی‌های آن محسوب می‌شود. لذا برای منظم کردن تزئینات حواشی از تضاد رنگ‌های چوبی استفاده می‌شود، بدین طریق که ابتدا قطعاتی را با قطرهای 1×1 سانتی‌متر مربع و طول ۵۰ سانتی‌متر، که شبیه به قامه‌پیچی در خاتم‌سازی است، اما فقط با چوب‌های تیره و روشن از راه موازی الیاف چوب به هم پرس می‌کنند تا دو نوع ترکیب مشهور حاشیه‌سازی در نازک‌کاری، که در نزد استادکاران سنندجی معروف به نام‌های «حاشیه خاتم» و «الفزون» است، به دست بیاید. هر چند که در نازک‌کاری سنندج معمولاً از خاتم مربع (متوازی‌الاضلاع) و لوزی (جناقی) استفاده می‌کنند، اما این اصطلاح در میان هنرمندان نازک‌کار در سنندج مرسوم و معمول نیست.

الف) حاشیه الفزون: برای این کار ابتدا قطعات بریده‌شده نواری چوب‌های تیره و روشن را به صورت یک در میان کنار هم به وسیله چسب و فشار پرس می‌نمایند. پس از مرحله یکپارچه شدن با چسب و فشار، صفحات رنگی ایجادشده را با زاویه ۴۵ درجه به نسبت گونیایی صفحه به صورت نوارهایی ۵ تا ۸ میلی‌متر و گاهی کمتر برش می‌زنند. شکل حاصل از برش قطعاتی است به صورت متوازی‌الاضلاع که در کنار یکدیگر با تضاد تیرگی و روشنی قرار می‌گیرند (ش ۱۵).

ب) حاشیه خاتم: برای ساخت این طرح قطعات رنگی چوب را با ابعاد و اندازه‌های (قطر ۲ میلی‌متر و عرض ۵ میلی‌متر) تا ۱ سانتی‌متر طول و ۵۰ سانتی‌متر برش می‌دهند. به حالت کار قبلی نوارهای باریک را از جانب قطر و عرض مطابق طرح فوق بر روی هم می‌چسبانند و تحت فشار و همراهی چسب پرس می‌کنند (بهترین وسیله برای پرس کردن همان گیره‌های دستی است که به تعداد شش تا و بیشتر بر روی سطح کار

با فواصل مساوی بسته می‌شوند، یا از وسایل سنگین که وزن مناسبی دارند استفاده می‌کنند). در این روش، برخلاف کار قبل، تیغه برش به صورت گونیا و کاملاً ۹۰ درجه صفحات به‌دست‌آمده را نوار می‌کنند. این طرح شباهت بیشتری به قامه‌پیچی در خاتم‌سازی دارد، با این تفاوت که قامه‌های خاتم دارای مقطع مثلثی و سه‌گوش هستند، اما در اینجا مستطیلی‌اند (بهزادیان، مصاحبه در تاریخ ۱۳۸۳/۶/۱۵؛ ش ۱۶).



ش ۱۵. نوع حاشیه‌سازی الفزون در نازک‌کاری سنندج. (زارعی، ۱۳۸۷).

ش ۱۶. نوع حاشیه‌سازی خاتم‌کار در نازک‌کاری سنندج. (زارعی، ۱۳۸۷).

در کار نازک‌کاری سنندج روش اتصال قطعات چوبی دو مرحله دارد که دارای اهمیت است. مرحله نخست زیرساخت (اسکلت) اشیاء است که در آن از نحوه اتصال سنتی استفاده می‌شود، به طوری که قطعات با اندازه‌ها و زوایای خاص بریده‌شده برای ساختن یک وسیله چوبی را با اتصالات معمولی - مانند اتصال نیمانی، کام و زبانه (۱) فارسی ساده و فارسی یک رو و دو رو، انواع دم چلچله‌ای (۲) - با میخ‌های چوبی به هم متصل می‌شود و با استفاده از مواد کمکی (چسب)، اتصال محکم می‌گردد. در مرحله دوم، که چسباندن و اتصال رویه کار (بخش الحاقی) است، چوب‌های لایه و ورقه‌شده روکش را روی اسکلت قرار می‌دهند. در این حالت، نصف قطر قطعاتی را که باید به هم متصل شوند می‌برند و با اندازه‌گیری دقیق بر روی هم قرار می‌دهند و به وسیله چسب و میخ به هم می‌چسبانند و پرس می‌کنند و پس از خشک شدن در خیلی از مواردی که ظرافت کار بیشتر است میخ‌ها را بیرون می‌کشند.

طرح‌ها و نقش‌هایی که علاوه بر دو طرح حاشیه‌خاتم و الفزون در نازک‌کاری سنندج مرسوم و معمول است، طرح‌هایی در قالب اسلیمی و گاهی هندسی هستند. این طرح‌ها به شکل ترنج، لوزی، ستاره چهارپر، دایره و بیضی ایجاد می‌شوند؛ در آثار استاد بهزادیان در آنها نوشته و تاریخ ساخت هم هست. این نقش‌ها عموماً با استفاده از تضاد رنگ چوب و در ترکیب با هم نقشی در عین حال طبیعی ولی بدیع به وجود می‌آورند که می‌توان آن را از ویژگی‌های هنر نازک‌کاری سنندج قلمداد نمود.




ابزارهای نازک‌کاری

با توجه به اینکه در هنر نازک‌کاری مراحل مختلفی طی می‌شود تا یک شیء ساخته شود در هر مرحله از ابزاری خاص استفاده می‌شود. ابزارهایی که در کارگاه هنرهای نازک‌کاری به کار می‌روند عبارتند از:

- ۱- ابزار اندازه‌گیری و خط‌کشی، شامل خط‌کش، گونیای ۹۰ درجه و ۴۵ درجه، و سوزن کشی.
- ۲- ابزار برش و قطع کردن، شامل ارّه‌های دستی ساده، ارّه کلافی یا مُشارکلافی، ارّه نوکی، ارّه دستی دُم‌روباهی.
- ۳- ابزار صاف کردن. مهم‌ترین ابزار رندیدن (رنده) است با نام محلی «رنه» که انواع سنتی دارد و دارای بدنه‌ای چوبی و دست‌ساز است و تیغه‌ای فولادی برای تراشیدن (کف‌سابی و بغل‌سابی) در آن تعبیه شده است.
- ۴- ابزارهای ساییدن. معمول‌ترین ابزارهای ساییدن چوب انواع چوب‌ساب‌ها با نام محلی «چیوه‌سان» است که با توجه به کاربردها و تنوع در استفاده انواع گوناگونی نیز می‌باشند.
- ۵- ابزار سوراخ‌کاری. نام محلی آن «میتوکمان» است. ساخت آن نیز بسیار ساده است و متشکل از دو قطعه چوب، یکی به عنوان محور چرخش و دیگری به عنوان عامل چرخش، که توسط نخ‌ی به دو سر آن به حالت زه کمان بسته شده و با پیچیدن به دور محور چرخشی و حرکت تناوبی بالا و پایین رونده کمان که توسط دست به وجود می‌آید، حرکت چرخشی محور انجام می‌شود.
- ۶- چرخ و کمان یکی از وسایل قدیمی و سنتی نازک‌کاری است. از این دستگاه در گذشته جهت درآوردن شیارهای شیشه و قطعات و آلات پنجره‌ها و اُرسی‌ها استفاده می‌شده است. امروزه نیز از دستگاه فرز برقی با نیروی الکتروموتور استفاده می‌شود. عموماً این ابزار هنوز هم توسط استادکاران نسل قدیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- ۷- ابزارهای صیقل و پرداخت نهایی. ابزاری به نام «لیسه»، که معمولاً از قسمت پشت تکه‌های شکسته ارّه‌های نواری بزرگ، که از جنس فولاد سخت‌تری بوده، ساخته شده است. در پرداخت کار نهایی از کاغذ استفاده می‌شود.





۸- ابزارها و مواد رنگ‌کاری. مواد مورد استفاده در بخش رنگ‌کاری چوبی لاک-الکل، پارافین و موم است و به وسیله ابزارهای بسیار ساده‌ای مانند پنبه و پارچه‌های کتان با دست بر روی کار پرداخت‌شده انجام می‌شود (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱- فهرست و طرح‌هایی از چوب‌ساب‌ها در هنر نازک‌کاری (زارعی، ۱۳۹۱).

ردیف	نوع چوب	مقطع	کاربردها
۱	چوب‌ساب‌های گرد		در اندازه و قطرهای مختلف جهت ساییدن انواع حفره‌ها، سوراخ‌ها و جاهای گرد و غیره به کار می‌رود.
۲	چوب‌ساب‌های دوطرفه نیم گرد و تخت		این چوب‌ساب نیز در اندازه‌های مختلف (طول و پهنا) جهت انواع کارهایی از جمله سطوح صاف و تخت و گوشه و کنار و گرد کردن و نچزدن گوشه قطعات به کار می‌رود.
۳	چوب‌ساب سه‌گوش گرد و تخت		برای ساییدن حفره‌هایی به شکل نیم‌دایره‌ای و گرد و کوچک و برای ساییدن حفره‌هایی به شکل مربع یا مستطیل کوچک

پیش از ورود ابزارهای خارجی و کارخانه‌ای، عمده ابزارهای مورد استفاده در کار هنر چوب را آهنگران محلی بنا به سفارش نازک‌کاران، منبت‌کاران و دیگر چوب‌کاران می‌ساخته‌اند. معمولاً ابزارهای ساخته‌شده عبارت از انواع چوب‌ساب‌ها، تیغه‌های اژه، تیغه رنده و مغارهای چاقویی یا فولادی آب‌داده بوده است که امروز حتی نامی از آنها نیز باقی نمانده است. هر استادکاری ابزارهای مورد نیاز خود را یا از بازار خریداری می‌کرده یا خود آن را می‌ساخته است (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲- ابزارهای قدیمی که مورد استفاده کنونی نیز قرار می‌گیرد (زارعی، ۱۳۹۱).

ردیف	نوع مغار	مقطع	نوع استفاده در کار
۱	مغار تخت		برای کندن و برداشتن چوب در سطوح صاف و معمولی (زمینه) و در اندازه‌های مختلف، از دو میلی‌متر تا سه سانتی‌متر پهنا دارند.
۲	مغار نیم‌باز و نیم‌گرد		این مغارها (نیم‌گرد یا نیم‌باز) مغارهای با مقطع تقریباً کمانی از یک دایره می‌باشند، با این تفاوت که دهانه این مغارها بازتر است و برای ایجاد قوس‌های کم عمق به کار می‌روند و شماره‌های مختلفی دارند.
۳	مغار دایره‌ای گیلویی گرد		تیغه این مغارها به داخل انحنا دارد (گود هستند)، دارای دهانه‌ای تقریباً بسته‌اند و برای ایجاد قوس‌های عمیق به کار می‌روند و در چندین اندازه و شماره به فرم و شکل‌های مختلف.
۴	مغار شفره یا ۷ شکل		مقطع آن به شکل (۷) است، در اندازه‌های مختلف بزرگ و کوچک و برای ایجاد خط و فاصله بین دو سطح که نسبت به هم زاویه دارند یا عمود هستند به کار می‌رود. گاهی نیز برای جدا کردن سطح زمینه از آن استفاده می‌کنند. از این مغارها بیشتر در منبت‌هایی استفاده می‌شود که عمق بیشتری دارند.

مراحل رنگ‌کاری با لاک و الکل

یکی از روش‌های قدیمی و سنتی رنگ‌کاری در نازک‌کاری سنندج استفاده از ماده عمده و اصلی پوشش رنگی لاک‌الکل بوده است. این روش کار با توجه به اهمیتی که دارد پس از انجام مراحل مختلف و آماده شدن وسیله ساخته شده به ترتیب انجام می‌گرفته است. این رنگ‌ها، علاوه بر پوشاندن سطح چوب، مانند شیشه عمل می‌کنند و مانعی در نشان دادن نقش طبیعی چوب نیستند. رنگ‌ها عبارتند از: لاک‌الکل، پولیستر و کالر، و از بین این‌ها فقط لاک‌الکل در نازک‌کاری کاربرد دارد (نعمت‌یان، مصاحبه در تاریخ، ۱۳۹۰/۱۲/۲۵؛ محمدی، ۱۳۷۷: ۵۶). هنوز هنرمندان سنتی کار با این شیوه رنگ‌آمیزی آثار خویش را انجام می‌دهند.

هنرمندان نازک‌کار

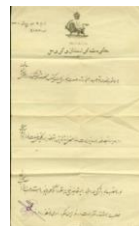
چنان‌که گفتیم، بانی و مبتکر این هنر استاد نعمت‌الله بوده است. به نظر می‌رسد که استاد عبدالله نجارباشی نیز در زمره هنرمندان نازک‌کار بوده است. برهان ایازی در کتاب آیین سنندج (۱۳۷۱: ۵۸۹-۶۷۰) فهرستی از نام هنرمندان شهر سنندج را ارائه نموده نازکاران آن در جدول زیر آمده است (جدول شماره ۳).

جدول شماره ۳، فهرست هنرمندان ارسی‌ساز و نازک‌کار سنندجی

ردیف	مشخصات	حرفه	اهل	توضیحات
۱	استاد عبدالله نجارباشی	ارسی‌ساز و نازک‌کار	سنندج	-
۲	استاد رحمان عزیزاشاری	نازک‌کار	سنندج	-
۳	استاد نعمت‌الله	نازک‌کار	سنندج	بنیانگذار هنر نازک‌کاری
۴	استاد اسماعیل نعمت‌یان	نازک‌کار	سنندج	-
۵	استاد موسی نعمت‌یان	نازک‌کار	سنندج	-
۶	استاد عباس بهزادیان	نازک‌کار	سنندج	-
۷	استاد مجید نعمت‌یان	نازک‌کار	سنندج	مغازه‌دار - فعال
۸	استاد حاج سید عبدالله افتخارپور	نازک‌کار	سنندج	-
۹	استاد غلامعلی گلستان‌آرا	نازک‌کار	سنندج	شغل آزاد دارد و نازک‌کاری را رها نموده است
۱۰	استاد عبدالله گلزار	نازک‌کار	سنندج	عطار صنایع دستی فروشی و نازک‌کاری را رها نموده است.
۱۱	استاد احمد نعمت‌یان	نازک‌کار	سنندج	-
۱۲	استاد رشید تقریبی	نازک‌کار	سنندج	-
۱۳	استاد محمد زولیده	نازک‌کار	سنندج	-
۱۴	استاد محمدرحیم قدس مشهور به آقا وینه	نازک‌کار	سنندج	-
۱۵	استاد مهدی مخبی	نازک‌کار	سنندج	-
۱۶	استاد عبدالحمید نعمت‌یان	نازک‌کار	سنندج	-
۱۷	استاد علی‌اکبر بهزادیان	نازک‌کار	سنندج	اثارش در خانه کرد قرار دارد-
۱۸	استاد محمود پرگاری	نازک‌کار	سنندج	-
۱۹	استاد محمدصدیق شریعتی	نازک‌کار	سنندج	-
۲۰	استاد رحمت‌الله	نازک‌کار	سنندج	وی برادر استاد رحمت‌الله ارسی‌ساز است.

هرچند که شرح حال مفصل و کامل از هنرمندان و اساتید قدیمی هنرهای چوبی باقی نمانده است، ولی از طریق سنت شفاهی می‌توان به آگاهی‌های ارزشمندی درباره آنان دست یافت. شرح حال مختصر تعدادی از این هنرمندان نازک‌کار را به استناد مصاحبه‌ها و نوشته‌های منتشر نشده در اینجا می‌آوریم برخی از آنها در آغاز اُرسی‌ساز هم بوده‌اند.

استاد عبدالله نجارباشی: هرچند که تاریخ تولد و وفاتش به طور دقیق مشخص نیست، ولی با توجه به اقوال مختلف و حکمی که به نام وی صادر شده است، از نجاران هنرمند عصر قاجاری در استان کردستان بوده است. از شاگردانش علی رحیم‌پور و فرزندش عباس نازک‌کار بوده است (حیرت سجادی، ۱۳۸۴: ۳۲۴). استاد عبدالله نجارباشی اهل سنندج بوده است. او در حرفه نجاری و به‌ویژه ساخت و ساز و مرمت اُرسی و نازک‌کاری استادی سرآمد بوده است. وی از سوی حاکم ایالت کردستان و گروس سمت نجارباشی را داشته و این نشانگر توانایی و مهارت او در این حرفه بوده است. در آن هنگام نجارباشی‌ها و معمارباشی‌ها نظارت کامل بر امور نجاری، معماری و نظام مهندسی داشته‌اند. یکی از آثار شاخص این استاد در اُرسی‌سازی اُرسی عمارت وکیل‌الممالک است. این اُرسی از نظر پرکاری در طرح و نقش و ترکیب شیشه و چوب‌کاری نیازمند بررسی جداگانه است. به نظر می‌رسد که این گونه طرح‌ها بر هنرمندان نازک‌کار تأثیرگذار بوده است. از آثار دیگر عبدالله نجارباشی اُرسی و شباک (ضریح) بقعه پیر عمر شهر سنندج است (ش ۱۷، ۱۸).



ش ۱۷. تصویر سند حکم معمارباشی عبدالله نجارباشی (بایگانی شخصی استاد نعمت‌الله محمودی).

ش ۱۸. نمای بیرونی اُرسی عمارت وکیل‌الممالک، اثر استاد عبدالله نجارباشی (زارعی، ۱۳۷۸).

استاد نعمت‌الله سنندجی: بسیاری از نازک‌کاران معتقدند که یکی از بنیان‌گذاران این حرفه هنری استاد نعمت‌الله سنندجی بوده است. او در آغاز به اُرسی‌سازی اشتغال داشته است و اُرسی‌هایی را در شهر سنندج ساخته است. استاد نعمت‌الله از بنیان‌گذاران این حرفه در شهر سنندج بوده است. او به همراه دو برادرش، به نام‌های استاد رحمت‌الله و

استاد اسماعیل، در آغاز در حرفه نجاری و به‌ویژه اُرسی‌سازی فعالیت داشته‌اند. اُرسی‌های ضلع غربی عمارت آصف دیوان (خانه کرد) سنندج را به این سه برادر نسبت می‌دهند (نعمت‌یان، مصاحبه در تاریخ، ۱۳۹۰/۱۲/۲۵). البته جز گفته‌های مصاحبه‌شوندگان مستدل باشد، ولی مستنداتی در این زمینه در دسترس نگارنده نیست. از استاد نعمت‌الله به جز یک قلمدان آثار دیگری در دسترس نگارنده قرار نگرفت. این قلمدان در سال ۱۳۲۶ قمری ساخته شده است و با نمونه‌هایی از قلمدان‌های دوره قاجار که در شهرهای دیگر ساخته شده قابل مقایسه است. بدون تردید از آثار این استادکار در نزد برخی خانواده‌های سنندجی می‌توان نمونه‌هایی پیدا کرد (ش ۱۹).



ش ۱۹. قلمدانی که عبارت عمل استاد نعمت‌الله به تاریخ ۱۳۲۶ هـ ق بر آن نقش بسته است (زارعی، ۱۳۹۰).
استاد مجید سنندجی: او فرزند استاد نعمت‌الله است؛ در سال ۱۲۸۲ شمسی متولد و در سال ۱۳۶۹ شمسی بدرود حیات گفته است. وی آثار ارزشمندی از خویش به جای گذاشته (نعمت‌یان، مصاحبه در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۲۵) و شاگردان بسیاری همچون استاد علی‌اکبر بهزادیان و فرزندش عبدالحمید را که اکنون هشتاد سال دارد، تربیت نموده است. اثری که از این استاد باقیمانده قلمدانی چوبی است در مایه کار و شیوه پدر و استادش نعمت‌الله که سال ساخت آن ۱۳۱۰ شمسی است (ش ۲۰).



ش ۲۰. قلمدان استاد عبدالحمید سنندجی که در نزد فرزندش استاد عبدالحمید نعمت‌یان نگهداری می‌شود. بر روی آن عبارت ارمغان کردستان به سال ۱۳۱۰ شمسی نقش بسته است (زارعی، ۱۳۹۰).
استاد علی‌اکبر بهزادیان: علی‌اکبر بهزادیان در سال ۱۳۱۱ شمسی در شهر سنندج زاده شد و در سال ۱۳۸۴ درگذشت. از سن ۶ سالگی برای فراگیری هنر نازک‌کاری مدت ۱۲ سال نزد دایی خود استاد مجید نعمت‌یان به شاگردی پرداخت و بیش از ۵۲ سال در کارگاه شخصی خود در شهر سنندج به کار هنری مشغول شد. او توانسته تحولی شگرف در این هنر به وجود آورد و دست‌ساخته‌های هنری متنوع با کیفیت عالی و در نوع خود کم‌نظیر عرضه نماید، به طوری که در بعضی از دست‌ساخته‌های هنری توانسته قطعات چوب را به ضخامت و ظرافت تار مو به کار گیرد (۳). استاد بهزادیان جزو

معدود هنرمندان برجسته کشور است که موفق به اخذ مدرک درجه یک هنری (معادل دکتری هنر) شده است (بهزادیان، ۱۳۸۱: ۲-۳). سبک کارهای استاد بهزادیان گرایش به نوگرایی با توجه به شرایط زمانی و مکانی است. او در نازک‌کاری تحولی در ساخت اشیاء کوچک و به‌ویژه زینتی برای زنان ایجاد کرد. گرچه در نزد استادان و هم‌نسلانش هم اشیایی همچون جعبه جواهرات ساخته می‌شد، ولی ساخت کیف و انگشتر و النگو و گوشواره و اشیایی دیگر و نوشتن اشعاری به خط خوش بر اشیاء از ویژگی‌های سبک کار او است (ش ۲۱، ۲۲).



ش ۲۱. جعبه‌ای با تقویم و تصویر استاد بهزادیان در خانه کرد سنندج (عزیزی، ۱۳۸۵).

ش ۲۲. جعبه‌ای که لک‌لک چوبی به آن نصب شده و با فشار دادن دکمه‌ای بدنه آن به در جعبه باز می‌شود.

استاد عبدالحمید نعمتیان: متولد ۱۳۰۹ شمسی در شهر سنندج است و در خانواده‌ای هنرمند به دنیا آمده است. پدرش مرحوم استاد مجید نعمتیان است که در حرفه نازک‌کاری سرآمد و نام‌آور سایر هنرمندان بوده است. او هم نزد پدرش استاد نعمت‌الله آموزش دیده است. وی علاوه بر اشتغال، شاگردان بسیاری هم تربیت نموده است. هر چند زندگی برای او بسیار به سختی سپری می‌شود، ولیکن از حرفه‌اش دست نکشیده است. استاد نمایشگاه‌های مختلفی هم در خارج از کشور داشته، به‌ویژه نمایشگاهی در سال ۱۳۵۴ در نیویورک و انگلستان که مورد استقبال قرار گرفته است. آثارش بیشتر به سفارش ساخته می‌شود و مورد توجه مردم است. قلمدانی ساخته که در کنار آثار پدر و پدر بزرگش قرار دارد و نشان می‌دهد که مربوط به دوره‌ای جدیدتر است. هر چند که ویژگی آثار او هم در طرح و رنگ به‌روز است، ولی آثار و اشیایی که استاد می‌سازد بیشتر متأثر از گذشته است؛ یعنی عمدتاً تخته‌نرد و جعبه جواهرات و جعبه‌های مرتبط با تخته‌نرد و مانند این‌ها را با همان ابعاد و اندازه‌های قدیم پدید می‌آورد (۲۳).



ش ۲۳. سه قلمدان از سه نسل نازک‌کاران سنندجی از یک خانواده. قلمدان بالا از استاد نعمت‌الله، وسط از استاد عبدالحمید نعمتیان و پایین از استاد مجید نعمتیان (زارعی، ۱۳۹۰).

استاد عباس نازک‌کار: فرزند استاد عبدالله نجاریاشی و متولد ۱۳۱۶ شمسی است. یکی از درهای چوبی بازار قدیمی سنندج از آثار اوست. او علاوه بر فعالیت در حرفه اُرسی‌سازی در نازک‌کاری صاحب سبک است. هر چند که آثار زیادی از او باقی نمانده، ولی او اولین کسی است که جعبه‌ای ساخته که لک‌لک چوبی به آن نصب بوده و با فشار دادن دکمه‌ای منقارش از جعبه بیرون کشیده می‌شده است (حیرت سجادی، ۱۳۸۴: ۳۲۴).

شباب کردستانی: حبیب‌الله شباب کردستانی مشهور به اقبال شباب کردستانی، فرزند احمد، متولد ۱۳۱۵ هـ.ش. وی فرزند خانواده‌ای پرجمعیت است. در آغاز به شاگردی در حرفه نازک‌کاری نزد غلامعلی گلستان‌آرا مشغول به کار شد و از این راه زندگی خواهران و پدر و مادر پیر خود را تأمین می‌کرد. هنر نازک‌کاری را با سلیقه و ابداعی که داشت رونق داده و طرح‌ها و نقش‌های جدید ایجاد کرده و با تشویق و تربیت شاگردان و هنرجویان زیادی سعی در رونق و پیشرفت دادن این هنر در منطقه نموده است. از دیگر استادان بعد از استاد گلستان‌آرا، می‌توان از مرحوم حاج سید عبدالله افتخارپور نام برد.

نتیجه

زمینه مناسب برای هنرمندان از عوامل اساسی در توسعه و تداوم هنر محسوب می‌شود. اگر هنر در ایران در مناطق و مقاطع مختلف ظهوری موفق داشته، مدیون فراهم بودن زمینه‌های مناسب است. رکود هنری در بی‌ثباتی با بررسی سیر روند هنر به وضوح مشهود است. علاوه بر عواملی همچون زمینه مناسب، پشتکار و تلاش هنرمندان هر عرصه هنری، تأثیر چشمگیری در ایجاد و گسترش و کمال آن هنر داشته است. شواهد و مدارک نشان می‌دهد که از دوره صفوی به بعد، زمینه فعالیت‌های مختلف هنری در شهر سنندج فراهم گردیده است. با گذشت زمان و فراهم شدن زمینه‌های مختلف، هنرمندان عرصه نازک‌کاری چوب در سنندج از دوره قاجار آثار قابل توجهی پدید

آورنده‌اند. هنرمندان سنندجی در زمینه هنرهای چوبی با توجه به شرایط مناسب توفیقات چشمگیری کسب کرده‌اند. آنها علاوه بر ایجاد سبکی خاص در هنر نازک‌کاری، در تداوم بخشی آن نیز نقش موثری داشته‌اند. هر چند که هنر اُرسی‌سازی تداوم نیافت، و اکنون صرفاً به صورت مرمت آثار قدیمی توسط بازماندگان آنها ادامه دارد، این امر نه تنها از رونق هنر نازک‌کاری نکاست، بلکه روز به روز تداوم و گسترش یافت. به نظر می‌رسد که این امر حاصل تلاش استادکاران این هنرها از یک سو امکان تهیه بسیاری از این اشیاء برای غالب مردم بوده است. از سوی دیگر، تقاضا برای آثار هنر نازک‌کاری هم یک وجه مهم قضیه است. بنابراین، نقش هنرمندان با وجود کمبودها، دشواری‌ها، تداوم و گسترش یافته و نتیجه آن حضور صدها نفر در این زمینه است، که اکنون در شهر سنندج و شهرهای دیگر استان کردستان فعالانه مشغول هستند. امروزه صدها نفر هنرمند در این عرصه فعالیت می‌کنند و می‌توان در جهت رفع کمبود اشتغال به این مسئله توجه خاص نمود.

پی‌نوشت‌ها

۱- کام و زبانه به گونه‌ای از اتصال دو قطعه چوب گفته می‌شود که بدون استفاده از چسب یا میخ انجام پذیرد. در این روش در دو قطعه مورد نظر، یک بخش به صورت فاق و بخش دیگر به شکل زبانه ایجاد می‌شود و به هم متصل می‌شوند.

۲- دم‌چلچله‌ای بستی فلزی بوده که در اتصال سنگ‌های آرامگاه کورش هخامنشی هم به کار برده شده است. اما همان را برای پیوند قطعات چوبی هم استفاده می‌کرده‌اند. این بست شبیه به دو مثلث است که در رأس به هم چسبیده باشند و از آنجایی که آنها شبیه به دم چلچله هم هستند، به دم‌چلچله‌ای شناخته شده‌اند.

۳- از آنجایی که اکثر دست ساخته‌های هنری استاد بهزادیان قبل از انقلاب اسلامی، به عنوان سوغات، توسط خریداران و سفارش‌دهندگان از کشور خارج شده، قریب ۳۰ سال قبل با شوق و با تحمل زحمات فراوان، برای اولین بار درصدد تهیه و ساخت مجموعه‌ای از آثار هنری خویش برآمد. در حال حاضر این آثار که تعداد آنها بیش از یکصد و هفت قطعه می‌رسد در خانه کرد سنندج قرار دارد، این آثار در سال ۱۳۸۳، شمسی با پیگیری ایشان و مدیر کل وقت میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان (زارعی) و مساعدت مسئولین وقت سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور و دبیر وقت هیأت دولت، خریداری و در ۲۸ اردیبهشت سال ۱۳۸۴ شمسی در فضایی به نام ایشان در خانه کرد برای همیشه به معرض نمایش درآمدند.

منابع

آرشیو میراث فرهنگی استان کردستان (۱۳۸۱). دست‌نوشته درباره هنرمندان کردستان (چاپ‌نشده).

- ایازی، برهان (۱۳۷۱). *آئینه سنج، سنج، مؤلف*.
- بهزادیان، احمد (۱۳۸۱). *دست نوشته زندگی نامه هنری استاد علی اکبر بهزادیان، آرشیو میراث فرهنگی استان کردستان (چاپ نشده)*.
- حیرت سجادی، سید عبدالحمید (۱۳۸۴). *طرح تحقیقاتی نامداران کردستان در رشته های مختلف علمی و فرهنگی در ۲۰۰ سال اخیر، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان کردستان (چاپ نشده)*.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵). *فرهنگ متوسط دهخدا، دو جلد، تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا*.
- زارعی، محمد ابراهیم (۱۳۸۱). *سیمای میراث فرهنگی کردستان، تهران، سازمان میراث فرهنگ کشور، هنر روز*.
- زارعی، محمد ابراهیم (۱۳۹۲). *سنج شهر اُرسی، بررسی روند شکل گیری هنر اُرسی سازی بر اساس نمونه های موجود، دو فصلنامه مطالعات معماری ایران، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، صص ۱۰۹-۱۳۰*.
- سید صدر، سید ابوالقاسم (۱۳۸۶). *دایرةالمعارف هنرهای سنتی و حرف مربوط به آن، تهران، سیمای دانش*.
- محمدی، سید رؤف (۱۳۷۷). *گذاری بر هنر نازک کاری سنج، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان، آرشیو کتابخانه کردستان شناسی (چاپ نشده)*.
- مردوخ، محمد (۱۳۷۹). *تاریخ کردستان، تهران، نشر کارنگ*.
- نجفی، سید یدالله (۱۳۶۹). *جغرافیای عمومی کردستان، تهران، امیر کبیر*.
- وقایع نگار کردستانی (۱۳۸۱). *حدیقه ناصریه و تحفه الظفر، به کوشش محمدرئوف توکلی، تهران، توکلی*.
- وولف، هانس (۱۳۸۴). *صنایع دستی کهن ایران، ترجمه سیروس ابراهیم زاده، تهران، علمی و فرهنگی*.

